

RĪGĀ

2022. gada 8. jūlijā
Nr. 1-23/090_e

**Saeimas Budžeta un finanšu
(nodokļu) komisijai**

Informācijai:
Finanšu ministrijai
Latvijas Bankai
Finanšu un kapitāla tirgus komisijai
Labklājības ministrijai
Visiem adresātiem paziņošanai e-adresē

Par priekšlikumiem likumprojektam
"Grozījumi Valsts fondēto pensiju likumā" (1383/Lp13)

Latvijas Finanšu nozares asociācija (turpmāk – Asociācija) pārstāv virkni finanšu iestāžu, tostarp kredītiestādes un pensiju pārvaldītājus un fondus, kā arī komersantus, kas sniedz finanšu iestādēm būtiskus pakalpojumus. Asociācija līdz šim ir aktīvi iesaistījusies likumprojekta "Grozījumi Valsts fondēto pensiju likumā" (1383/Lp13) (turpmāk – Likumprojekts) izstrādē.

2022. gada 2. jūnijā Saeimas sēdē 2. lasījumā tika pieņemts Likumprojekts, nosakot priekšlikumu iesniegšanas termiņu līdz 2022. gada 9. jūnijam.

Iepazīstoties ar iesniegtajiem priekšlikumiem izskatīšanai 3. lasījumā, redzam, ka atsevišķi priekšlikumi rada ievērojamus riskus un sadarbībā ar Finanšu ministriju, Latvijas Banku un Finanšu un kapitāla tirgus komisiju esam izstrādājuši izvērtējumu par atsevišķiem priekšlikumiem.

Valsts fondēto pensiju shēmas līdzekļu ieguldīšana Latvijā

Labklājības ministra priekšlikums paredz VFPL papildināt ar atsevišķu pantu, kas, cita starpā, nosaka, ka "3) ne mazāk kā septiņi procenti no fondēto pensiju shēmas līdzekļiem tiek ieguldīti investīcijās, kas vērstas uz Latvijas dzīvojamā fonda atjaunošanu, renovāciju vai energoefektivitātes uzlabošanu;".

Lai nodrošinātu pensiju plānu līdzekļu ieguldīšanu Latvijā, primāri ir jāturpina attīstīt vietējais kapitāla tirgus. Šobrīd vietējā kapitāla tirgū trūkst kvalitatīvu instrumentu, kuros ieguldīt. Katrs lēmums par pensiju shēmas ieguldījumiem jāpieņem atbildīgi, ņemot vērā ar šādu lēmumu saistītos riskus:

1. Valsts fondēto pensiju sistēma ir veidota kā uz tirgus principiem balstīts instruments, kur valsts fondēto shēmu dalībnieku līdzekļu pārvaldītājs kā gādīgs un rūpīgs saimnieks tos iegulda šo dalībnieku interesēs. Noteikt obligātus ieguldījumu mērķus konkrētos instrumentos ir pretrunā ar izveidotās sistēmas būtību.

2. Ikvienam valsts fondēto pensiju shēmu dalībniekam ir jādod izvēle ieguldīt Latvijas ēku energoefektivitātes uzlabošanā, nevis jāizdara izvēle viņa vietā un jāpiespiež ieguldīt – pensiju otrā līmeņa (P2L) uzkrājums nav bezsaimnieka manta, bet gan līdzekļi, kas veidos konkrētas personas nākotnes pensiju.
3. Fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītāji ieguldījumus veic, izmantojot konkrētus instrumentus, piemēram, alternatīvos ieguldījumu fondus (AIF). Likums pārvaldītājiem neļauj veikt tiešos ieguldījumus nekustamajā īpašumā, bet priekšlikums uzliek par pienākumu izpildīt noteiktu limitu, kas nav atkarīgs tikai no paša pārvaldītāja. Šobrīd tirgū nav pieejami kvalitatīvi instrumenti, kas ļautu ieguldīt ievērojamus resursus māju energoefektivitātē. Attiecīgi līdzekļu pārvaldītājus nedrīkst nostādīt ķīlnieku lomā, piespiežot ieguldīt Latvijā, tādējādi pārkāpjot VFPL 12.panta pirmo un ceturto daļu, kas nosaka, ka pārvaldniekam ir aizliegts veikt ieguldījumus nekustamajā īpašumā un viņam jārikojas kā gādīgam un rūpīgam saimniekam un vienīgi ieguldījumu plāna dalībnieku interesēs, kā arī jāievēro piesardzības principi, kas nodrošina riska samazināšanu, ieguldījumu drošību, kvalitāti un likviditāti atbilstoši ieguldījumu plāna noteikumiem, un jāisteno tāda ieguldījumu politika, kas vērsta uz ieguldījumu plāna dalībnieku fondēto pensiju shēmas līdzekļu pieaugumu. Vienlaikus, tādējādi var tikt veicināta tādu instrumentu radīšana, kas nav valsts fondēto pensiju shēmu dalībnieku interesēs, bet gan tikai formāli nodrošina ieguldījumu mērķu sasniegšanu, jo ieguldījumi netiktu veikti uz tirgus principiem.
4. No esošā redakcijas piedāvājuma nav skaidrs, kas prevelē – ienesīgums (atbilstoši VFPL 12.pantam) vai ieguldījumi Latvijā. Šobrīd potenciāli tiek radīta absurda situācija, kad FKTK uzraudzības procesā jebkurā gadījumā būtu jāsoda fondēto pensiju shēmas līdzekļu pārvaldītāji – vai nu tāpēc, ka nav sasniegts konkrētais ieguldījumu apjoms Latvijā, vai arī tāpēc, ka ir pārkāpts VFPL 12.pants. Pretrunīgu tiesību normu ietveršana likumā nav pieļaujama.
5. Plāniem, kas ievērojamus līdzekļus guldīs Latvijā, visdrīzāk būs zemāks ienesīgums; jāuzver, ka:
 - a. reģionālais risks ir liels – piemēram, fonda, kas iegulda Austrumeiropas obligāciju tirgū, atskaites indeksa ienesīgums šī gada sešos mēnešos bija -44.6%¹;
 - b. šāda plāna izmaksas var būt augstākas, jo katram AIF jāveic padziļināta izpēte (*due diligence*);
 - c. Latvijā nav tik ļoti ienesīgu projektu, kas, ņemot vērā to risku, nodrošinātu atbilstību pensiju shēmu dalībnieku interesēm.
 - d. ja tirgū būs AIF ar konkurētspējīgu stratēģiju un sagaidāmo ienesīgumu, plānu pārvaldītāji šādā AIF dabiskas izvērtēšanas procesā ieguldīs.
6. 7% jeb ~375mEUR ieguldījumi nekustamajā īpašumā viena gada laikā atstātu būtisku ietekmi uz būvniecības nozari, īpaši būvniecības cenām, jo vienreizēja lēciena dēļ kapacitātes paaugstināšana nebūtu prioritāra. Tāpat lielajiem izejvielu piegādātājiem mēdz būt reģionālās kvotas, attiecīgi alternatīvi būvniecības projekti uz brīdi varētu saskarties ar zināmiem ierobežojumiem. Tā kā ietekme uz cenām būtu ievērojama, ieguvumi ekonomikai kopumā būtu apšaubāmi, nemaz nerunājot par to, ka viena gada laikā tas nav paveicams, jo saskaņošanas un tehnoloģiskie procesi parasti ir ilgāki par vienu gadu.
7. Ieguldījumus veicot pakāpeniski, par 1% gadā jeb ~54mEUR gadā, bet ilgā termiņā līdz pat 70mEUR gadā (no aktīvu pieauguma iemaksu un tirgus cenu svārstību rezultātā):

¹ Atbilstoši JPM Corporate Emerging Markets Bond Index, Diversified, Europe, USD (50%), JPM Emerging Markets Bond Index Global, Diversified, Europe, USD (50%)

- a. šāda summa neveidotu kritisku masu no NĪ projektiem. Ņemot vērā CRE un Zemesgrāmatu darījumu datus, tas nesasnēgtu 20% būvniecības apjoma. Tā kā ieguldījumu plūsma būtu vienmērīga, tā neatstātu tik būtisku ietekmi uz būvniecības izmaksām, bet fokuss būtu vairāk uz kapacitātes celšanu. Līdz ar to nevar izslēgt, ka kādas pievilcīgas investīciju iespējas tiktu rastas, taču to īstenošanai arī pašlaik nav šķēršļu.
 - b. diemžēl arī šis variants neatrisinātu problēmu par nepieciešamo renovācijas apjomu saistībā ar virzību uz klimata neitralitāti – šī mērķa sasniegšanai būtu nepieciešama patstāvīga ieguldījumu plūsma ~0.5 - 1mljrd. EUR gadā. Turklāt ieguldījumi klimata neitralitātes veicināšanā ir pārāk visaptveroši un vairumā gadījumu nebūtu nodrošināms biznesa modelis, proti, netiktu nodrošināta ieguldījumu atdeve investoriem un neizpildītos VFPL 12.panta prasības. Nenoliedzami šādi investīciju apjomi arī atstātu būtisku ietekmi uz būvniecības sektoru un nevēlamu seku novēršanai tie būtu īstenojami vien, apjomus audzējot pakāpeniski, stabili un paredzami, lai piedāvājums varētu attīstīties līdzī pieprasījumam.
8. Tāpat vēršam uzmanību, ka mazais ēku skaits, kam līdz šim ir uzlabota energoefektivitāte, ir saistīts ar virkni faktoru, tostarp ar iedzīvotāju zemo interesi, grūtībām savākt nepieciešamo atbalstu no dzīvokļu īpašniekiem un procesu kopumā, nevis finansējuma trūkumu. Tāpat jau šobrīd ir pieejams dažādu ES fondu atbalsts šim mērķim.
 9. Uzskatām, ka jāturpina koncentrēties uz kapitāla tirgus attīstību, lai veicinātu kvalitatīvu un daudzpusīgu instrumentu rašanos (piemēram, valsts vai pašvaldību lielu uzņēmumu kotācija biržā, MVU kā emitenti, obligācijas, AIF attīstība utt.), kuros institucionālajiem investoriem būtu iespēja ieguldīt līdzekļus un tādējādi arvien lielāka valsts fondēto pensiju līdzekļu daļa nonāktu Latvijas tautsaimniecībā.

Fondēto pensiju shēmas līdzekļu izmantošana pirms pensijas vecuma sasniegšanas

Šī brīža deputātu (N.Žunna J.Rancāns U.Budriķis) priekšlikumi paredz VFPL papildināt ar atsevišķām normām, kas, cita starpā, nosaka:

“3) uzkrāto fondētās pensijas kapitālu ir tiesīgs saņemt viņa norādītajā bankas kontā un izmantot pēc saviem ieskatiem.”

“(3) Fondēto pensiju shēmas dalībnieks, pirms pensijas vecuma sasniegšanas, ir tiesīgs izmantot uzkrāto fondētās pensijas kapitālu sekojošiem mērķiem:

- 1) lai veiktu pirmo iemaksu par hipotekāro kredītu nekustamā īpašuma iegādei,
- 2) hipotekārā kredīta saistību dzēšanai un/vai samazināšanai,
- 3) ārstniecības izdevumu segšanai.”

Uzskatām, ka:

1. Priekšlikumā minēto mērķu kontroli praktiski nevar nodrošināt. Pirmkārt, pārvaldītājs nezina savu klientu identitāti. Otrkārt, pārvaldītājiem nevienam nav procesa, kas regulētu izmaksu fiziskām personām, proti, pārvaldītājs nav banka. Treškārt, pēc līdzekļu izmaksas uz kontu pārvaldītājs zaudē jebkādu kontroli pār līdzekļu tālāko izmantošanu. Turklāt, ja kontam ir piemērota piedziņas atzīme, naudu automātiski pārskaitīs tiesu izpildītājam.

2. Tā kā P2L atdevi ietekmē norises globālajā ekonomikā, ir svarīgi izstrādāt mehānismu, kas ļauj iedzīvotājiem, kuriem jānododas pensijā, pakāpeniski izņemt P2L uzkrātos ieguldījumus, tādējādi samazinot risku, ka uzkrātā kapitāla apjoms pensionēšanās brīdī ievērojami samazinās, jo sakrīt ar brīdi, kad globālo satricinājumu rezultātā finanšu tirgi ir piedzīvojuši kritumu. Latvijas Finanšu nozares asociācija sadarbībā ar Finanšu un kapitāla tirgus komisiju un Latvijas Apdrošinātāju asociāciju vairāku mēnešu garumā ir strādājusi pie šī risinājuma un pavasarī iesniegusi to Labklājības ministrijai. Šādi soļi ļaus panākt lielāku uzticību pensiju sistēmai un arī katra paša līdzatbildību savas nākotnes veidošanā.
3. Pensiju sistēmas mērķis ir nodrošināt ienākumu aizvietojamību vecumdienās. Ļaujot līdzekļus izņemt pirms pensionēšanās vecuma sasniegšanas, tiktu radīts risks, ka, sasniedzot pensionēšanās vecumu, cilvēks būs spiests iztikt ar minimāliem līdzekļiem, kas robežojas ar nabadzības sliekšni. Vienlaikus, valstij būs jānodrošina valsts pensijas izmaksa vismaz minimālās pensijas apmērā, un, ja daļa no personas pensijai uzkrātajiem līdzekļiem būs izņemta, tad tiks radīts papildu slogs valsts budžetam.
4. Atļaujot izņemt valsts fondēto pensiju līdzekļus pirms termiņa, pastāv risks, ka pret šiem līdzekļiem var tikt vērsta piedziņa no tiesu izpildītāju puses, kas pastiprinās personas nabadzības risku nākotnē. Kad Igaunija pirms dažiem gadiem veica savu pensiju sistēmas reformu, atļaujot iedzīvotājiem izņemt P2L uzkrāto naudu, diemžēl par lielāko ieguvēju kļuva nevis kapitāla tirgus, bet gan iepirkšanās centri, kas izjuta pamatīgu klientu pieplūdumu². Pensijas vecumam paredzēto naudu Igaunijā izņēma aptuveni 160 tūkstoši cilvēku, un liela daļa no šiem līdzekļiem tika iztērēti parādu segšanai, auto un elektronikas preču iegādei, kā arī tūrisma braucieniem un azartspēlēs. Igaunijas eksperiments parāda, cik izšķiroša ir uzticēšanās nozīme tam, ka, vienīgi pacietīgi ieguldot, pensijas vecumā varēsīm kaut daļēji atļauties tādu dzīvesveidu, kādu baudām tagad.
5. **Igaunijas pensiju reformas potenciāli negatīvās sekas ir ne tikai tas, ka tādējādi uz nabadzības sliekšņa var tikt atstāti tūkstošiem nākotnes pensionāru un radīts izaicinājums sociālajam budžetam, bet arī ārējas manipulācijas riska dēļ, ko daudz vienkāršāk ir veikt trūcīgu cilvēku vidē.** Vēstījumi par "neizdevušos valsti" var atrast dzirdīgas ausis vien tad, ja cilvēks jūtas nenovērtēts, ja vairs nevar atļauties to, ko spēja agrāk, kas veicina dezinformāciju un rada potenciālus riskus arī nacionālajai drošībai.

Ar cieņu

valdes priekšsēdētāja

Sanita Bajāre

ŠIS DOKUMENTS IR ELEKTRONISKI PARAKSTĪTS AR
DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR LAIKA ZĪMOGU

Ieva Alhasova, ieva.alhasova@financelatvia.eu

² <https://news.err.ee/1608336875/second-pillar-pension-payouts-lead-to-shopping-sprees>